

77-C-763
11-C-163

MILOŠ WEINGART

MASARYKOVO SLOVANSTVÍ

A

SLOVANSKÁ FILOLOGIE

*Zvláštní otisk
z Časopisu pro moderní filologii
XXI. č. 3—4.*

SEMINÁRNÍ
Hist. práv.

KNIHOVNA
oddělení

V PRAZE 1935

V KOMISI NAKLADATELSTVÍ MELANTRICH

MASARYKOVO SLOVANSTVÍ A SLOVANSKÁ FILOLOGIE.

Z přednášek, které v Čsl. rozhlase a ve slavnostním zasedání Literárněhistorické společnosti československé a Společnosti pro slovanský jazykozpyt v Praze v březnu 1935 proslovil *Miloš Weingart*.

I.

Není to nahodilý sběh okolností, že právě dnes — před jubilejním dnem presidenta Masaryka — naše nově ustavená pracovní skupina pro slovanský jazykozpyt po prvé vystupuje před širší veřejností.¹⁾ Můžeme v tom spatřovati úmysl, symbol a program. Naše slavistika, chce-li se pouštět do nových podniků, nemůže míti lepšího zahájení, než v tom jméně, které slavíme dnes. Za druhé je pro nás dnešní shromáždění památné tím, že vystupujeme na veřejnost společně s Literárněhistorickou společností československou, rovněž nově ustavenou; chceme tím ukázati vzájemnou osobní i ideovou shodu obou nových vědeckých organizací a projevit snahu o společnou práci. Příležitost, jako je tato, tedy vyžaduje, aby slavista řekl několik slov o Masarykovi se stanoviska své vědy, třebaže se tak nestane po prvé.²⁾

Skutečnost, na první pohled dosti zvláštní, že filosof a sociolog zasahoval tak hluboko do vývoje vědy, jeho oboru přece jen dosti odlehlé, jako je slovanská filologie, musí býti chápána z charakteristického založení Masarykovy osobnosti, která přijala do sebe hned v mladších letech tolik podnětů právě ze starší české slavistiky, že Masaryk může býti nazýván slavistou a v tom směru přímým pokračovatelem ideového světa slovanského a zvláště československého *r o m a n t i s m u*. Přímým navázáním na ideje a ideály našeho obrození pak je ten fakt, že Masaryk nepřistupoval

¹⁾ Slavnostní veřejné shromáždění se konalo v zasedací síni staroměstské radnice dne 5. března 1935 v rámci oslav 85. výročí presidenta Masaryka.

²⁾ O Masarykově slovanství jsem promluvil před deseti lety ve své rektorské přednášce o slovanské vzájemnosti, otištěné v Ročence univ. Komenského 1925/6, 35—50, a ve své knize Slovanství vzájemnosti, v Bratislavě 1926, s. 198 n., francouzsky v časopise *Le Monde Slave* 1926, Février, s. 187—210. Masarykův význam pro českou slavistiku jsem nastínil v přehledu dějin této vědy v X. díle Čsl. vlastivědy (1931, s. 342 a 358) a v předmluvě ke Sborníku přednášek o T. G. M., který jsem uspořádal k 80. narozeninám presidentovým v Slovanství (vyšlo v Praze 1931).

k otázkám slovanské filologie jen jako chladný a čistě rozumový specialista, nýbrž s oním citovým zaujetím a ideovým pojetím, které zůstalo vlastní české slavistice a které ji tak nápadně odlišuje od novější slavistiky na př. polské. Masarykovi při studiu slavistických otázek nešlo jen o fakta, nýbrž vždycky především o jejich ideový výklad, o jejich sociálně ethickou kritiku a o jejich zhodnocení pro život přítomnosti. Poměr Masarykův k slovanské filologii je tedy myslitelský, sociálně výchovný a citově zabarvený; tento poměr, takřka buditelský, je totiž dán jeho slovanstvím. Tohoto slovanství je u něho dokonce více, než u nejednoho čistě odborného linguisty nebo literárního historika, který se zabývá jazykem nebo literaturou některého jednotlivého slovanského národa.

Tato stránka Masarykova zaslouží, aby byla zdůrazněna jednak vůči těm, kdo odmítají ve vědě vůbec a ve slavistice zvláště takovéto osobní zaujetí badatelovo jako faktor mimovědecký, který by po případě mohl překážeti poznání zcela nestrannému, jednak vůči těm, kdo odmítají slovanství vůbec, ať už z důvodů politických, ethnologických nebo z jiných. Pokud se týče kritické nestrannosti ve vědeckém stanovisku, je ovšem i nám dána sama sebou jako první podmínka vědecké práce vůbec, a snad by bylo banální opakovati, že prvním požadavkem také slavistického vědeckého zkoumání je střízlivost, nezaujatost, nepředpojatost právě v posuzování linguistických a literárních faktů vlastního národa i ostatních Slovanů. Ale nestrannost nemusí a nemá býti pojímána jako neúčast a jako nedostatek filosofického poměru k vlastní činnosti. Pokud se týče slovanství, je charakteristické, že v době od konce světové války, čím více zmohutněly slovanské národy a státy a čím více stoupá politický, hospodářský i kulturní význam jednotlivých slovanských národů v poměru k neslovanské Evropě, tím méně se u nich samých jeví zájmu o filosofické, sociologické, historické, filologické i ethnologické zkoumání problémů všeslovanských a o řešení otázek po slovanské příbuznosti a vzájemnosti. Je to ovšem zjev zcela logický a ve svých příčinách jasný. Slovanské povědomí se rodilo a v romantismu XIX. století sílelo z pocitu ohrožení mocnými nepřáteli, z potřeby překonávati vědomí vlastní slabosti hledáním opory u národů nejpříbuznějších a stejně ohrožených. Po obnovení státní samostatnosti menších slovanských národů, když se zdálo, že jejich budoucnost je zabezpečena mírovými smlouvami, nastalo ochladnutí k slovanské ideologii, právě tak, jako demokracie začala býti přezírána tehdy, když se stala všední skutečností. Postačí však náráz zvenčí, uvědomení společného nebezpečí, aby staré myšlenky ožily.

Je tedy na místě ptáti se: jaké místo v přítomném víru událostí může zaujímati starý ideál slovanské myšlenky? Je dobře, položit

si tuto otázku právě u nás, v klasické zemi Kollárovy slovanské vzájemnosti, jejíž sté výročí se blíží a případně na rok 1936.

Je tedy ještě dnes živé a života schopné to staré učení našich vlasteneckých romantiků, že Slované se mohou a mají cítiti jako jedna rodina, jako jedna kulturní pospolitost společného národního citění a vědomí společných ideálů? Mohou býti Slované ještě dnes jeden celek, od ostatních odlišný, který se obrozuje a vyvíjí výměnou svých duševních statků?

Víte zajisté, že pro mnohé naše vrstevníky jak u nás, tak u jiných slovanských národů tyto otázky vlastně již neexistují. Považují se za odbyté. Říkají, že jsou to sentimentální přežitky romantických filologů a filologisujících romantiků, které vyplnily své historické poslání a dnes již jsou zastaralé. Říkají také a do nedávna tak říkali zejména v sovětském Rusku, že slavismus je přežitek buržoasní ideologie, který ve dnešní světové organizaci nemá místa. Říkají také, ku př. v Polsku, že vztahy mezi státy a národy se musí řídit reálnými a aktuálními zájmy, především mocenskými a materiálními zřeteli, nikoli abstraktními dogmaty. Všecky tyto názory můžete čísti a slýchati také u nás, podle různého politického a stranického zabarvení mluvčích.

Jsou ovšem případy, kde toto přezírání slovanského citění a vědomí je pouhý předsudek z neznalosti, a jsou také případy, kdy tyto nepříznivé úsudky jsou vědomým a úmyslným popíráním myšlenek nepohodlných a podemíláním idejí, které by překážely jistému politickému programu. Neznalost se dá poučiti; zaujatost nikoliv.

Samo o sobě není neštěstí, kladou-li se otázky, které žádají dnes revisi bývalého slovanství, ba vyskytují-li se o něm i pochybnosti. Neboť právě novým účtováním a srovnáváním staré myšlenky s novým životem se zkouší její síla a nosnost. Byla by to malá myšlenka a slabý ideál, které by nevydržely této zkoušky. Dobrá a veliká myšlenka se ohněm pochybností a otázek zocelí, právě tak, jako čestný člověk dobrého a čistého úsilí. A snad právě ten, kdo posvětil svůj život ideálem, občas zapochyboval, když srovnával svůj ideál se skutečností.

Jde především o sám pojem slovanství. Slovanskou vzájemností rozumím — podle své definice z r. 1925, uvedené v čele knihy »Slovanská vzájemnost« — cit a vědomí příbuznosti všech Slovanů a snahu tuto příbuznost skutkem uplatňovati.

Dvě věci třeba poděkovati v tomto výměru. Především, že se tu — na rozdíl od ideologie romantické, ba i Kollárovy, která v tom podstatném bodě nebyla dosti přesná ani důsledná, a ve shodě s Havlíčkem — trvá na zachování samostatnosti a odlišnosti individualit jednotlivých slovanských národů a že se tu tedy impli-

cite, ale přece úplně, odmítá mlhavé »všeslovanství«. Za druhé, že se tu klade váha na psychologickou úplnost tohoto hnutí: slovanství správně pojaté musí dnes rovnoměrně a současně zahrnovati všechny tři složky duševního života jedince i celku, cit, rozum i vůli.

Kladu vědomě na první místo *cit*. Cítění příbuznosti je nepochybně počátkem a základem našeho poměru k ostatním slovanským národům a jejich k nám nebo k jiným Slovanům. Tak bývalo a tak i bude. Podceňovati nebo dokonce odmítati tuto citovou stránku bylo by krátkozraké a převrácené. Ještě dnes ovane to zvláštním kouzlem třebas i kritického pozorovatele, přijede-li do druhé slovanské země. Již příbuznost jazyková tvoří předpoklad pro tento cit blízkosti, pro který si v slovanské zemi připadáme docela jinak a mileji než jinde v cizině. Jsem přesvědčen, že tento cit sympatie se pramení z hlubokých zdrojů psychické příbuznosti, které dosud nebyly dostatečně probádány. Je to táž příbuznost duševního života, která se dosud projevuje tak výrazně ve vzájemné blízkosti slovanských jazyků. Nemysleme, že strukturální shody mezi slovanskými jazyky mají cenu jen pro odborníky v jazykozpytě anebo pro učitele jazyků nebo že jsou jen památkou po pradávnm společném původě. Ano, jsou tím, ale jsou mnohem více: jsou výrazem duševní příbuznosti, dosud trvajících. To je ono zvláštní kouzlo, které každého cestovatele více či méně zasahuje při pobytu v druhé slovanské zemi. A dovolte mi paradox: tato dosud trvajících bytostná příbuznost vysvětluje z valné části také četné spory mezi jednotlivými, zvláště sousedními slovanskými národy.

Ve mnohých zemích Evropy se dnes naučili opět uznávati sociologickou důležitost citových jevů a také jejich význam v politice, což v nedávných letech suší doktrináři přezírali. Ale nedávné zkušenosti z evropského politického vývoje mohou každého také poučiti o tom, jak je třeba, aby cit byl řízen rozumem. A tak i cítění slovanské by bylo plané a jalové, kdyby nebylo podkládáno věcnou a kritickou znalostí věcí slovanských. Poučená, uvědomělá láska je a bude plodná.

Není pochyby o tom, že ten, kdo poznal minulou slávu a utrpení Poláků, Srbochorvatů a Bulharů, musí si zamilovati tyto národy. O Rusech snad netřeba ani mluvit. Kdo se poučí o tom, jak Inuli k nám Čechům lužičtí Srbové, Slovinci a v minulosti i Bulhaři a jiné menší slovanské národy, a kdo si uvědomí to dobré dílo, které česká kultura a čeští pracovníci v těchto zemích vykonali, bude dojat oddaností menších slovanských národů k nám a bude je vždy pokládati za sobě blízké.

Chceme ovšem poznávati ostatní Slovany kriticky. Neupadneme do mystického zbožňování nějaké báječné Slávie, a bu-

deme si vědomi toho, že Slované jsou jen součástíkou ostatní Evropy, je obklopující. Bylo vždy mnoho svazků a vzájemných vlivů mezi nimi a národy neslovanskými, právě tak, jako je tomu dnes, a proto ani správné poznání ostatních Slovanů by nebylo možné, kdyby chybělo srovnávací měřítko, které hodnotí jevy slovanského života jak mezi sebou, tak v poměru k ostatní Evropě.

Ale theoretické poznání má plnou cenu teprve tehdy, když se jeho důsledky projeví činem.

Je pravda, slovanství neproniklo dosud všechny stránky života tak, aby se ideál slovanské součinnosti neboli spolupráce stal skutečností.

V *politice* tomu často překáží křížení jiných zájmů.

V *hospodářství* překáží nedostatek organizace, často i vzájemná neznalost a konečně také vzájemná podobnost hospodářského charakteru slovanských zemí, neboť zajisté lépe mohou spolupracovati ty země, které se hospodářsky navzájem doplňují.

Zůstává tedy napořád pole vztahů kulturních jako nejvlastnější oblast mezoslovanské součinnosti a duchovní výměny. A také toto pole kulturní není obděláváno všestranně a rovnoměrně. Nejvíce a nejsilnější tradicí je slovanství vyvinuto ve vědě, a tu zvláště ve vědách duchovních, na prvním místě ovšem ve slovanské filologii, ačkoli i tu mnohem lépe v jazykozpytě než v literárním dějepise, pak v historii, v národopise, nověji i v byzantologii, v klasické filologii a v hudební vědě. V posledních letech přibývá těch věd, které organizují své styky a společnou práci se stanovíště slovanského, a toto sblížování zasahuje i do věd právních a státních, do lékařství, do věd přírodních a exaktních. Rozprostírá se síť vědeckých organizací, které objímají slovanské státy (bohužel namnoze dosud bez sovětského Ruska), a hojné vědecké sjezdy i vzájemné návštěvy přispívají k utužení osobních styků. V tom se vykonalo za posledních 15 let nesporně mnoho práce a na tomto poli se udal opravdu pokrok. Ne tak je tomu v jiných kulturních oborech. Ve vzájemné znalosti krásné literatury, v pěstování slovanské hudby na programech koncertů, ve hraní her slovanského repertoaru, zejména na velkých a reprezentačních divadlech, ve sledování výtvarného umění druhých slovanských národů, ba i ve sledování denního a periodického tisku, v jeho čtení a odbírání a ve vzájemném styku rozhlasovém není ještě zdaleka dosaženo toho stupně, který by odpovídal významu věci. Přes nesporné zlepšení, které tu nastalo v posledních letech, zvláště také u nás, zbývá tu ještě mnoho mezer.

Klade-li se i dnes — z nutnosti a z povahy věci — hlavní váha na kulturní styky mezi slovanskými národy, neznamená to nikterak,

že program slovanské výměnné duchovní praxe se má omezovati na vrstvy intelektuální a že tedy má míti charakter jisté sociální výlučnosti. Naopak, životnost slovanskosti se může plně projevití teprve tehdy, budou-li jí proniknuty co možná široké vrstvy jednotlivých slovanských národů. Po té stránce připadá důležitý úkol, zejména v pěstování slovanských styků, všeslovanským organisacím jednotlivých stavů a povolání, jako jsou všeslovanské federace inženýrů, lékárníků, učitelských svazů, železničních úředníků, včelařů a j., a ovšem velké obecné organisace, jako zejména Svaz slovanského sokolstva a podobné svazy pěvců, skautů, jednoty slovanských žen a pod., a konečně společnosti a ligy, věnované stykům s jednotlivými slovanskými národy, s Jihoslovany, Bulhary, Poláky, Rusy, Ukrajinci a Lužičany (soupis těchto organisací podávají Ročenky Slovanského ústavu). Nebylo ovšem v životní praxi vykonáno ještě ani zdaleka tolik, kolik by bylo třeba. Ale velká myšlenka se nedá uskutečnití hned a najednou. Nedá se zejména uskutečnití velkými slovy, nýbrž nepřestávající drobnou prací desetitisíců oddaných lidí z pokolení do pokolení. Zdar této drobné práce je důležitější než přechodná nedorozumění.

Jde tedy úhrnem o to, aby v povědomí každého jedince bylo rozšířeno pojetí národní existence o vědomí sounáležitosti k ostatním Slovanům. Účel tohoto slovanství je i dnes, jako před sto lety, dvojí: praktický i ideální. Prakticky znamená toto slovanství vzájemné posílení jednotlivých slovanských národů kulturní, hospodářské a na konec i politické, proti přesile cizích vlivů a proti kterémukoli nepříteli. Ideálně má toto slovanství své stoupence prohloubiti a obohatiti jak v jejich národní individualitě, tak v jejich lidství. Tak se jeví úkoly a vyhlídky dnešního slovanství.

Tento zásadní výměr by se mohl někomu zdáti příliš abstraktním, kdybychom neměli před očima živý příklad slovanství pravého, životného a plodného, jímž jest nám právě president Masaryk, a to nikoli jen jako president republiky, nýbrž celou svou bezmála šedesátiletou činností literární, učitelskou, veřejnou. Je třeba s důrazem vytknouti, že by nechápal plné podstaty Masarykovy ten, kdo by nepřihlížel k tomu, že slovanské zájmy, především ruské a jihoslovanské, náležely mezi podstatné složky jeho osobnosti a životního díla.

Masaryk je nám naším nejlepším Slovanem a živým příkladem již tou o p r a v d o v o s t í, s jakou od mládí své slovanství chápal. Již za studentských let se naučil rusky a polsky; od mládí vyhledával přímé osobní styky s příslušníky jiných slovanských národů;³⁾ ze-

³⁾ O tom podrobněji *Jar. Papoušek* v čl. *Masaryk a Slovanstvo*, *Mas. Sborník* VI, 282—296.

jména ovšem jako profesor v Praze měl od let devadesátých takový vliv na jihoslovanské studentstvo, že může býti nazván předním vychovatelem předválečné jihoslovanské inteligence. Již před válkou ve sborníku k jeho šedesátinám napsal o něm charvatský žák: »Byl pro nás zjevením — je pro nás největším Slovanem, nejlepším učitelem, nejčistším člověkem.«⁴⁾ Své poznatky si Masaryk ověřoval cestami, které jsou vždycky lepší školou než kterákoli četba. Zejména rozhodující byly v letech devadesátých jeho dvě cesty do Ruska a Polska a dvě cesty na Balkán. Masaryk byl u nás jeden z nejpilnějších a jistě nejhlubší čtenář slovanských literatur, náš nejpronikavější znalec Tolstého a přímo objevitel Dostojevského pro českou literaturu. Nespokojoval se však studiem literatur krásných, nýbrž sledoval vytrvale odbornou slovanskou produkci, zejména ovšem literaturu filosofickou a slavistickou.

Tato vážnost v pojímání slovanství, tato odbornost a vědeckost byly ovšem jen výrazem celé Masarykovy kritické osobnosti; byly však obzvláště zdravé v našich poměrech let osmdesátých a devadesátých, a jsou neméně příkladné i dnes. Před padesáti lety Masaryk v Atheneu 1884 právem vytýkal: »takovou neznalost Slovanstva, jaká se jeví u nás, sotva kde jinde nalezneme, povážíme-li, že si hrajeme na šířitele idee slovanské«. Od těch dob se mnoho zlepšilo, právě nemalou zásluhou Masaryka samého, ale dosud jsou bolestně pravdivá jeho slova z České otázky, uveřejněná před čtyřiceti lety: »v slovanství našem bylo hned tehdy mnoho nepravdivého, povrchního a nezdravě fantastického; za slovanské pojmy brala se slova, za věc liché tvrzení«. Masaryk, opovědný nepřítel vši frásovitosti, nemohl, jak sám praví v *Hovorech* s K. Čapkem (I, 92), »ani cítit ty naše křiklavé Arcislovany, kteří se nenaucili ani azbuce«. Ale bohužel i dnes mělká novinářská nebo táborová fráze často nahrazuje solidní, vědecky založené vědomosti o slovanských otázkách, a na př. za znalce Ruska se vydává leckdo, kdo se ani pořádně neprokousal základní ruskou vědeckou literaturou z toho oboru, do kterého se plete. Znalost slovanských jazyků a odborná *přímá* informovanost o životě slovanských národů je první příklad, který dává dnešku Masarykovo slovanství. Tím více musíme litovati, že ani dnes nejsou všechny starší Masarykovy studie o slovanských otázkách přístupny v novém vydání.

A druhý příklad, plynoucí rovněž z kořenů Masarykovy bytosti, jest jeho *kritičnost* v poměru k slovanským národům. Přičilo se mu plané horování a neomezené velebení »matky Slávie« bez střízlivého ocenění skutečnosti. V úvodu k první ze svých Slovan-

⁴⁾ Viz *Sborník T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám* (v Praze 1910, otištěn jako IV. sv. *Mas. Sborníku* 1930), zvl. čl. *Vlad. Jelovška* *Masaryk a Chorvaté*, str. 27.

ských studií, totiž k rozboru slavjanofilství Ivana Vasiljeviče Kirějevského (1889), praví: »Mnozí lidé nepochopují, že možno milovati, co chladně posuzujeme. Většina lidí miluje jen, co zbožňuje. Avšak pravá a stálá láska lépe na poznání nežli na horování je založena. O tom přesvědčiti se může každý ve styku s lidmi velmi brzy a snadno. A nejinak má se věc s vlastenectvím. Proč by nemiloval svůj národ, kdo ho studuje a poznává? Proč by nemiloval svůj lid, kdo poznává jeho slabé stránky? Vysloviti a odsouditi vlastní nedostatky neznačí, že pokládáme cizí za dobré, za lepší.«

Proto Masaryk se od počátku svých ruských studií, ačkoli ho můžeme nazvat naším nehlubším rusofilem, nepřidal k těm, kdo u nás bez kritiky obdivovali carské Rusko, ale byl si vědom jeho slabých stránek. Ale proto také po převratě jako president zachoval si moudrou rezervu k ruskému bolševictví, a dovedl ukázat jeho nedostatky. Právě jeho kritičnost mu umožnila vystříhati sebe i jiné krajnosti.

Tato kritičnost k slovanským otázkám byla ovšem jen důsledkem jeho filosofického založení. Masaryk přinesl do našeho slovanství to nové, že je ideově opřel o hluboký rozbor čelných novodobých myslitelů slovanských národů, především ovšem ruských. Slovanství filologické doplnil slovanstvím filosofickým. A s druhé strany zase naší filosofii přinesl ve svém slovanství tu novotu, že jí otevřel světy čelných myslitelů slovanských, zvláště ruských slavjanofilů a polských mesianistů. Nemáme jiného filosofa, který by tak znal filosofy slovanské a který by jim byl tak blízek. Ba, sama filosofická osobnost Masarykova nesporně podlehlá vlivům ruským.⁵⁾ Je dnes už dobře známo, že světový názor Masarykův nelze vykládati jen v rámci západoevropského pozitivismu. Irracionální prvky v jeho noetice, jeho obzvláštní důraz na etiku, jeho učení o sociální odpovědnosti a zejména jeho hluboké přesvědčení o důležitosti náboženství a jeho úcta ke křesťanství ho sbližují s předními mysliteli ruskými a mohou být vykládány z části i jejich vlivem, třebaže ovšem byl Masaryk na hony vzdálen od carského pravoslaví. Ale právě tato náboženská, tato, řekl bych, v necírkevním smysle křesťanskost, tento mravnostní zápal a sociální citění stavějí Masaryka do přímé vývojové linie největších slovanských myslitelů-apoštoľů, kterým právě všechny tyto rysy byly společné. Nejsou to snad jenom znaky české reformace; nikterak. Budete-li putovati cestami slovanského myšlení po celých tisíc let již od desátého století, od první slovanské reformní sekty, totiž od

⁵⁾ O tom zejména B. Jakovenko, Masaryk und die russische Philosophie, a J. Mírčuk, Slavonic foundations of Masaryk's philosophy (Festschrift Th. G. Masaryk zum 80. Geburtstag, II, 1930, Bonn, Cohen, str. 105 n. a 121 n., *tjž* česky v Mas. Sborníku V, 94 n.

bulharských bogomilů X. století, až po ruské slavjanofily, ba až po přítomnost, najdete tyto společné znaky. Masaryk může proto býti nazván myslitelem typicky slovanským. Kdybych měl prostými slovy charakterisovati jeho duševní svět, řekl bych, že je v něm kus českého písmáka, kus anglosaského racionalisty a kus ruského náboženského hloubala. Závěrečná slova jeho »Světové revoluce« (1925): »Ježíš, ne Caesar, opakuju, toť smysl našich dějin a demokracie« — tato lapidární slova, shrnující Masarykovo kredo, jsou ovšem dobře česká, ale jsou právě také typicky slovanská.

A v této filosofii dějin, která tak osobitě spojuje složku rozumovou se stránkou citovou, ba s věrou skoro prorockou, je nový důkaz Masarykova slovanství. Tak chápeme, proč Masaryk byl odjakživa a dosud je oddaným ctitelem největšího slovanského osvícence Dobrovského, jehož obraz, jak můžete viděti na četných fotografiích, ozdobuje jeho pracovnu. Také Dobrovský byl takovým typickým Slovanem, který rozumovostí na oko chladnou poutal své horoucí slovanství, které citově propukalo jen ve chvílích vytržení. Také Dobrovský byl náš první novověký střízlivý kritik Ruska, také on již věděl, že není naší národnosti bez slovanství, není slovanství bez vědeckých znalostí, a není vědění bez kritiky. Ale Dobrovský již také cítil, ve které myšlenke je nejstručnější a při tom to nejhlubší vyjádření slovanského ducha. To, co po něm hlásal Kollár, bylo v podstatě vlastně rozvedením myšlenky Dobrovského. Nač opět opakovati Kollárovy verše: »Národ tak považuj jediné za nádobu lidství: A vždy voláš-li „Slavjan“ necht se ti ozve člověk!« Nebylo v XIX. století u Slovanů proneseno slova hlubšího. To je ve zkratce ona filosofie humanity, jejímž byl Kollár tak výmluvným hlasatelem, a kterou Masaryk, oddaný ctitel Kollárův, prohloubil, opravil a učinil osou svého životního programu. Jenže Masaryk, poučen filosofii a politikou, doplnil a opravil Kollára — Havlíčkem a Palackým. Méně abstraktnosti než u Kollára, méně literárně výlučného obzoru, méně idealisování Slovanů, ale zato více zřetele na zájmy a potřeby vlastního národa a na zachování slovanských národních individualit, více zřetele k reálným potřebám a možnostem života a především velká politická moudrost, založená na zkušenostech a pronikavé znalosti lidí — to je proměna, které podlehl Kollárovství u Masaryka; ideál však zůstal.

Na jedné straně ční jeho mistrovské dílo vědecké »Rusko a Evropa«, tento pronikavý rozbor ruské duše a synthesa jeho politické moudrosti, na druhé straně jeho mistrovské dílo politické, totiž boj proti rakousko-uherské diplomacii v letech 1909—1911 při odhalení padělaných dokumentů ve velezrádném procese záhřebském a vídeňském, strojených proti srbsko-charvatskému sjednocení. Tímto bojem proti zahraničnímu ministrovi Aehrenthalovi zahájil Masaryk

vlastně již pět let před světovou válkou svůj boj proti Rakousko-Uhersku. Nebyl u nás nikdo druhý před válkou do té míry filosoficky a politicky připraven k osudové době Slovanstva, která nastala světovou válkou, jako právě Masaryk; nemohl u nás nikdo lépe formulovati slovanské stanovisko k nové Evropě, a málokdo jiný u Slovanů ostatních. Měli jsme dosti vynikajících učenů ve slavistice. Ale nedal nikdo druhý lepší příklad spojení theorie a praxe, synthese vědy a života, jako právě Masaryk svými slovanskými studiiemi a svou slovanskou politikou.

A proto opakují slova, která jsem napsal před pěti lety k Masarykovým osmdesátým narozeninám:⁶⁾

Povahou své práce poskytuje nám živý vzor pravého slovanství, slovanství kritického, založeného na věcné znalosti a vědeckém hodnocení; slovanství, které spojuje theoretické vědění s činem a využívá výsledků odborného zkoumání v životní praxi; slovanství, které nalézá šťastnou rovnováhu mezi cítěním národním i vztahy všelidskými a je posvěceno ideály humanitními. Trojice jmen »Dobrovský — Kollár — Masaryk« vystihuje symbolickou zkratkou zrání slovanské myšlenky v našem národě.

II.

Chápeme nyní, proč se k Masarykovi hlásí slovanská filologie. Hlásí se k němu především jako k presidentovi s vděčností za to, že byl jejím největším *m e c e n á š e m*. Řekne snad někdo, že to je pohnutka materialistická? Bylo však v životním zájmu národní kultury, aby v poválečném znehodnocení starých vědeckých fondů byly naší vědě opatřeny nutné finanční prostředky. Bylo nám zadostiučiněním, že právě první president skutkem projevil svou vážnost k duchové vědě, a to v době, kdy ve vzrůstání poválečného materialismu se rozmohlo přezírání právě duchových věd a odklon společnosti od nich. Bylo pro nás velkou morální oporou a symbolem, že právě věda, která kdysi probudila národ, našla pochopení v prvním představiteli obnoveného státu. Pro Masaryka je ovšem

⁶⁾ V blahopřejném listě Slovanského ústavu k 80. narozeninám T. G. M. (Ročenka S. Ú. II, 3 n.). — Podrobněji o Masarykově poměru k slovanským národům jedná brožurka *Ad. Černého, Masaryk a Slovanstvo* (vyšlo v Praze 1921 v knihovničce Času) a mnou redigovaný Sborník přednášek o T. G. M. (články J. Horáka, Jar. Bidla, Mil. Paulové a Ant. Štefánka, v Praze 1931, nákl. Slovanského ústavu). — Jinak, aby se uspořilo poznámek, budiž zde povšechně upozorněno, že z masarykovské literatury nejvíce příspěvků k jeho slovanským stykům, k slovanské ideologii i slovanské politice obsahují jubilejní sborníky: T. G. M. k 60. narozeninám (v Praze 1910, znova otiskáno 1930 jako IV. díl Mas. Sbor.), Vůdce generací (k 80. narozeninám, Mas. Sbor. V.—VI., v Praze 1930/1) a Festschrift Th. G. Masaryk zum 80. Geburtstag, red. B. Jakovenko, II. T., Bonn, Cohen 1930. — Soupis nejnovější masarykovské literatury viz v Bibliografii české historie za l. 1930—32, v Praze 1934, s. 309 n.

charakteristické, že se zvláštní oddaností zachoval i jako president svůj vztah k Dobrovskému. Proto ze všech jeho fundací, veřejně kvitovaných, na prvním místě bychom vzpomněli toho, že z prostředků, sebraných k jeho osmdesátým narozeninám, věnoval milion korun komisi pro vydávání spisů a projevů Josefa Dobrovského při Král. české Společnosti nauk. Ale tím jeho podpora slavistice zdaleka není vyčerpána. Současně s fondem Dobrovského věnoval r. 1931 Učené společnosti Šafaříkově v Bratislavě půl milionu korun na vydání spisů P. J. Šafaříka; a máje zájem o dialektologickou práci, organisovanou prof. Vážným, dal půl milionu na jazykový výzkum Slovenska. Ale Masaryk myslil i na úkoly speciálnější. Dočítáme se, že již roku 1907 jako poslanec doporučoval ve Vídni, aby rakouská vláda zřídila historicko-archeologický ústav v Cařihradě, tedy ústav pro byzantská studia.⁷⁾ To se neuskutečnilo. Ale jako president, veden svými ruskými studiiemi k ocenění důležitosti byzantského světa pro většinu Slovanstva, věnoval r. 1928 částku 100.000 Kč, z níž byl založen sborník »Byzantinoslavica«. R. 1929 byla vydána Postilla Jana Rokycany prací Fr. Šimka a péčí komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého ve XIV. a XV. století, zřízené při České akademii. Je to nejobemnější vydání české památky (přes 2000 stran). Před předmluvou čteme prohlášení komise, že nebylo pro finanční tíseň naděje na vytištění knihy v dohledné době. President Masaryk, »jenž již před světovou válkou jevil porozumění pro vydávání našich náboženských památek ze XIV. a XV. století a hmotně toto úsilí podporoval, vzal na se veškeren značný náklad, spojený s tiskem této knihy«. Pojetím nejrozsáhlejší, nikoli jen filologický, a časově vlastně první fundací je Masarykův podnět k založení Slovanského ústavu, »jehož účelem by bylo zkoumání a poznávání slovanských zemí nejen po stránce více vědecké, nýbrž také praktické« (v listě kancléři Šámalovi, publikovaném v Cestě demokracie I, 431; k tomu důvodová zpráva Nár. shrom. v Ročence S. Ú. I, 2). Tomuto ústavu, jehož široký program ovšem daleko vybočuje z rámce slovanské filologie, byly přiděleny z fondu, nasbíraného k 70. narozeninám presidentovým, 4 mil. Kč a k němu přiřčenému Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 2,000.000 Kč. Není jistě ve dnešní Evropě mnoho náčelníků státu, kteří by vědě duchové, a právě filologii, věnovali takovou pozornost; a kdyby nebylo jiných důvodů, již tento by stačil, aby jméno Masarykovo bylo zapsáno v dějinách české slavistiky.

Ale ovšem, Masarykovo mecenášství vycházelo z hlubších kořenů. Čteme-li jeho projevy presidentské, uveřejněné v rozmanitých výběrech a souborně nyní v »Cestě demokracie« (dosud 2 díly),

⁷⁾ Jar. Papoušek v Mas. Sborníku VI, 284.

vidíte, že jeho státnické projevy o slovanské otázce, o kulturní vzájemnosti, o humanitě, o Jihoslovanech, o poměru k Rusku, o Kollárovi, o Slovensku, o problémech jazykových, o poslání vědy, o organizační vědecké práce — jsou jenom přímým pokračováním předválečné činnosti profesora Masaryka.

A tento profesor Masaryk byl vlastně v širším smyslu slavistou. Nezapomeňme, že mezi literárními prvotinami »Dr. Vlastimila Masaryka« byla stať, nadepsaná »Zákony osvěty a budoucnost Slovanstva«, uveřejněná v Moravské Orlici v červenci 1877 (za dvě léta tomu bude šedesát let!). Byl to řetěz úvah, psaných o knize francouzského publicisty a filosofa Theodora Funck-Brentana (1830—1906), *La civilisation et ses lois* (Paris 1876). Je datován v Lipsku v květnu 1877, za studijního pobytu Masarykova (kritický otisk v Masarykově Sborníku I, 1925, 38—52). Když dnes, po šedesáti letech, čteme tyto úvahy v perspektivě toho, co pak v životě Masarykově následovalo, řekneme si, že zde již je vlastně v jádře směr životního díla Masarykova. Již sám ten nadpis! »Zákony osvěty a budoucnost Slovanstva«... Ale vždyť tímto heslem bychom vůbec mohli vystihnout životní program Masarykův! Autor tu mluví o knize, významné »pro nás Slovanů«, pojímá Slovanstvo jako celek, přináší do studia slovanských otázek stanovisko sociologické, ale odmítá abstrakce, »jimiž se posud ještě v sociologii nešvárně hospodaří«. Oceňuje střízlivě podnět Funckův o spojení franko-slovanském, zdůrazňuje důležitost náboženství, trvá na zachování jazykové a národnostní individuálnosti národů slovanských. Vidíme, že autor úvahy studoval slovanské otázky a že k nim dovede zaujmouti samostatné stanovisko.

Masaryk se obeznámil se slavistikou za svých universitních studijních let. Ve Vídni (1872—1876) poslouchal, ovšem jen mimochodem, *Fr. Miklosiche*, který právě tehdy, přibližně šedesátiletý, vydával svou čtyřdílnou srovnávací mluvnici slovanských jazyků. Mimoto však tu byl Masaryk v blízkých stycích s profesorem české řeči a literatury na vídeňské universitě *Al. V. Šemberou* (1807—1882). A to nebylo bez významu na pozdější činnost Masarykovu. Především, Šembera již tehdy měl pochybnosti o RKZ. Když nyní prohlížíme Vaškův »Filologický důkaz« (1879) a Šemberovu knížku »Kdo sepsal RK r. 1817?« (ve Vídni 1880), vidíme, že obě ty tenké knížky vlastně rozhodly o »pravosti« RKZ. Vystoupení Masarykovo a Gebauerovo v Atheneu r. 1886 bylo vlastně jen dovršením toho, co tito dva Gebauerovi předchůdci prokázali.⁸⁾

V kruhu Šemberově se také posílilo Masarykovo slovanství a přímo kollárovství, neboť Šembera byl jeden z nejhorlivějších ctitelů

⁸⁾ O vídeňské slavistice té doby v *mém* životopise Fr. Pastrnka v Pastrnkově Sborníku 1923.

Kollárových (vydal také r. 1853 jeho »Staroitalii slavjanskou«) a byl Kollárovi, vedle něhož působil od r. 1849 na vídeňské universitě, i osobně oddán; obě rodiny žily v přátelském poměru. R. 1874 slavila česká a slovanská Vídeň okázale padesáté výročí Kollárovy »Slávy dcery« a Šembera — skorem 70letý — při této slavnosti mluvil takřka s mladickým zápalem. A tak z Šemberova prostředí vyplynulo ono zvláštní, takřka osobně blízké Masarykovo pochopení Kollára, a to nejen Kollára jako vlastence, básníka a učitele slovanství, ale také náboženského myslitele. Z těchto podnětů začal Masaryk již jako vídeňský student uplatňovati své slovanství také prakticky: když se stal r. 1875 předsedou Akademického spolku, usiloval o sjednocení všech slovanských studentských spolků ve Vídni, což se ovšem nepodařilo. Charakteristický je z té doby Masarykův zápis v pamětní knize spolku s heslem »Pravdou k právu!«⁹⁾

Roku 1876, v roce úmrtí Františka Palackého, byl Masaryk promován na doktora filosofie — jaká to symbolická shoda v datu! — a v říjnu téhož roku přijel Masaryk na další studia do Lipska. Byl to rok památný i pro dějiny jazykozpytu: vyšla tehdy dvě přední díla mladogramatické školy, Leskienova kniha o balto-slovanské deklinaci a Sieversova fonetika; v Praze tehdy vyšlo Gebauerovo Uvedení do mluvnice české. Masaryk však asi s Leskiem vůbec nepřišel do styku. Spíše než linguistická theorie na universitě zajímal ho tu styk se slovanskými studenty, zvláště s Lužičany, a jména kdysi slovanských vesnic v okolí Lipska, kterých si všiml jako kdysi Kollár na procházkách po okolí jenském.¹⁰⁾ Ani vliv předního lipského filosofa, Viléma Wundta, který se tolik obíral jazykovými problémy, není patrný: mnohem více mu již tehdy znamenal Comte. Po návratě z Lipska a cestě do Ameriky Masaryk se r. 1879 habilitoval ve Vídni a přišel tedy zpět do toho ovzduší, z něhož ve svém slovanství vyšel. A tak můžeme říci, že vídeňská slavistika se svými tradicemi z československého obrození měla na mladého Masaryka rozhodný vliv.

Po příchodu do Prahy r. 1882 Masaryk zakládá hned vědecký kritický orgán *Atheneum* (1883—1893; Masaryk je hlavním redaktorem jen roč. I.—V.), a ačkoli tento časopis má v programu všestranné sledování vědecké produkce, přece jistě není náhodou, že jak v kritické hlídce, tak v bibliografii připadá poměrně veliké místo tematům ze slovanského jazykozpytu, z české filologie, zejména ze studia staročeských památek, a ze slovanských literatur. Příznačné jsou hned v I. ročníku dva referáty slavistické: o Miklo-

⁹⁾ O těchto věcech viz Masarykův almanach Akad. spolku ve Vídni 1925 a zvláště u *Zd. Nejedlého*, T. G. Masaryk, díl I., kn. 1., str. 195 n., a celá kniha 2. Zde též ostatní literatura.

¹⁰⁾ *Nejedlý*, I, 2, 299—301.

sichově monografii *Subjectlose Sätze*, která tehdy vyšla ve 2. vydání (Wien 1883). Masaryk ve své kritice (I, 79—80 ze dne 15. XII. 1883) projevuje dvojí věc: jednak, že ho thema zajímá více jako otázka logická (Základové konkrétné logiky vyšly 1885!) než jazykozpytná, jednak, že na něho má zjevný vliv Mill a Brentano, kdežto Miklosich se výslovně (na str. 3) přihlašuje k pojetí Herbartovu a Trendelenburgovu a odchyluje se od Steinthala, který byl odpůrcem theorie o bezpodmětých větách. S učením Miklosichovým se jinak Masaryk výslovně snašel v hlavní věci, má jen pochybnosti o názvu »v. bezpodměté« (»zajisté název ten podstatu věci neoznačuje«) a myslil, že vět bezpodmětých je mnohem více než Miklosich mínil a že co do smyslu musí býti ve všech řečech. Tyto pochybnosti máme ovšem dnes vyjasněny znamenitými výzkumy Zubatého o větách skutečně a formálně bezpodmětých (srov. ČMF IV, 1915, 393 n. a Jiráni, Skladba jazyka latinského, 1915). Ostatně již v I. roč. *Athenea* Em. Kovář (s. 296) odborně doplnil a opravil referát Masarykův.

Druhý takový příznačný referát je o Brandlově Životě Josefa Dobrovského (vyšel v Brně 1883; *Ath.* I, 195, šifra —ph—). Z Bradlovy knihy — praví referent — čtenář »poznati může velikána duchem a charakterem, jehož zářící obraz bohda hluboce vstřípi se v paměť vděčného národa. Životopis p. Br. najisto vyšetřil, že je Dobrovský prvý křisitel a skutečný otec národa!«

V zásadních a programových úvahách Masarykových »Jak zvelebovati naši literaturu náukovou« (*Ath.* II, 1885, 271 n., III., 76 n.) zazněl zájem slavistický v bodě 11., kde Masaryk vyzývá k větší vědecké vzájemnosti: »A nemohlo by se konečně i o to pracovati, aby Poláci a Češi literárně tak se sblížili, že by psal Čech i pro Poláky, a vice versa? Ovšem je to jen taková akademická myšlenka, — ale mluvívá se někdy u nás o sblížení Čechův a Polákův a proč bychom my Slované neměli dělati, co dělají Skandinávští národové?« Prakticky do organisace filologické práce zasáhl Masaryk téhož roku, když s Kaizlem a jinými zakládal Spolek pro vydávání písemných památek náboženských. Ustavující schůze byla dne 7. června 1885. Podle výkazu na obálce *Athenea* složil Masaryk na tento účel 1.000 zl. — daleko více, než všichni ostatní členové, a to sumu na tehdejší dobu nemalou a dnes pro universitního profesora filosofie vůbec nedostupnou (bylo by to dnes 20.000 Kč).

Jinak Masaryk sám v *Atheneu* ponechával odborníkům místo, aby referovali o problémech své vědy. O jazykozpytných otázkách informoval jeho čtenáře hlavně předčasně zesnulý vynikající český jazykozpytec *Emanuel Kovář* (srov. zvláště jeho důležité články: »Hlavní prameny studia jazykozpytu«, *Ath.* II, 9 n., a »O poměru gramatiky, logiky a psychologie« II, 60 n.). Častým referentem

Athenea byl *Jiří Polívka*, který tu uveřejnil zejména důležitý přehled »Hlavní otázky slovanské filologie« (roč. II., 1885), od VII. ročníku (1890) také *Frant. Pastrnek*. Čeští slavisté měli ovšem k dispozici již tehdy také své čistě odborné listy, zvl. *Listy filologické*, *Časopis Českého Musea*, *Archiv für slavische Philologie* a *Slovanský Sborník*; ale criticismus *Athenea* byl české slavistice zdravý, třebaže někdy, v příspěvcích začátečníků, zacházel v ostrém tónu do zámezí, tak když mladý začátečník (Flajšhans) napsal o zasloužilém vydavateli Ž. Klem. Ad. Paterovi, že je v jeho vydání »řada nesprávností elementárních, kterých dnes snad ani gymnasistovi není dovoleno se dopustiti« (*Ath.* VIII, 309). A co je v pracích Flajšhansových?

A *Atheneum* se ovšem stalo na čas takřka orgánem slovanské filologie, zejména jeho ročník III., 1886, když valnou část vyplnil boj rukopisný. Mezi odborníky filology není třeba opakovati, jak epochální význam mělo Masarykovo vystoupení a jeho organisování boje protirukopisného. Jeho význam vystihl nejlépe sám Masaryk v *Doslovu* r. 1887 (*Ath.* III, 448): »Poznav záhy podvrženost obou rkpů., zároveň jsem poznal, že v Českém národě nebude pravé vědy a kritiky, pokud falsa nebudou odstraněna, i umínil jsem si, seč jsem, k úkolu tomu přispěti.«

Z toho boje třeba zvláště připomenouti Masarykův styk s Gebaurem (starším o 12 let), založený na vzájemné hluboké úctě. Ještě v poslední době (v *Ludwigově knize Duch a čin*, 1935, 238) vzpomíná Masaryk na Gebauera: »V boji o Rukopisy, když už mně bylo protivné odpovídat obhájčům padělků pořád totéž, řekl mi: „Proti lži nestačí říci pravdu jednou: musíme ji opakovat pořád, druží opakují přece také pořád své. To platí zvláště pro žurnalistiku!“ Potom jsem se od něho naučil — on byl gramatik — každou myšlenku, nové faktum a tak dále napsat na zvláštní papír...« Čili, proslulý t. zv. „holubník“ Masarykův je v podstatě lístková excerptce, běžná při práci filologické. (Podobně v *Čapkových Hovorrech* II, 20.)¹¹⁾ V *Čapkových Hovorrech* čteme: »Gebauera jsem měl nejraději, imponoval mně a učil jsem se od něho methodickosti.« A navzájem Gebauer psal r. 1887 o Masarykovi (srov. ČMF, 19, 1933, 16): »Musím o něm promluvit, poněvadž je rozkřičen — nějaká prazlá bytost. Nevěřte, prosím, těm pomlouvám. Máme každý svou chybu, on také, ač nevím právě, co bych mu měl vytýkati, — třeba přílišnou energii. Při této „chybě“ je spolu velmi horlivý vlastenec a bystrý pozorovatel. Vidí a organisátorským duchem shledává, čeho český národ potřebuje a jak by se mu toho dostati mělo.«

¹¹⁾ O Gebauerovi v letech osmdesátých a o jeho styku s Masarykem, *Nejedlý*, III, 87—97. Ze vzpomínkové literatury kromě *Vzpomínek Marie Gebauerové* třeba upozorniti zejm. na *Knihu vzpomínek Jana Herbena* (v Praze, Družstevní práce 1935).

Tak se zápalná energie mladého, 36letého rozeného organisátora a reformátora spojila s obezřetnou, vyzrálou učeností muže 48letého, životem těžce zkoušeného, k očistě české vědy. V boji rukopisným přišel Masaryk také ve styk s uznávaným vůdcem slovanské filosofie Jagičem, jak svědčí skutečnost, že Masarykův podrobný sociologický rozbor RKZ byl uveřejněn v Archivu für slavische Philologie X, 1887, 54—101.

Rukopisným bojem vyvrcholily Masarykovy zájmy filologické. V souvislosti s ním Masaryk prostudoval »naskrz obrozenskou literaturu od Dobrovského nahoru« (Hovory II, 31), a to ho vedlo dál do minula, k naší reformaci, protireformaci, i zase dopředu k národním buditelům, k Palackému, Kollárovi, Smetanovi, Havlíčkovi (ib.). Tak byly připraveny další Masarykovy brožury a knihy, které svým thematem spadají také do zájmů slovanské filologie, zejména r. 1894 studie o Kollárově slovanské vzájemnosti, v I. ročníku Naší doby, pak hlavní Masarykovo slavistické dílo »Česká otázka« (1895), Idea cyrilomethodějská (t.), první zpracování Jana Husa a Havlíčka (1896), rozbor dějinné filosofie Palackého (1898). Současně však rostou Masarykovy studie ostatních Slovanů: od Kollára se dostal k ruskému slavjanofilství, zvl. ke Kirějevskému (předneseno 1885, vydáno 1889), r. 1887 vykonal první cestu do Polska a na Rus (s návštěvou Tolstého), r. 1889 druhou, (r. 1910 třetí), r. 1892 cestu do Bosny a Hercegoviny. Tato slovanská studia však již nevyvěrají z inspirace filologické: jejich theoretický zájem je filosofický a sociologický. Ponenáhlu však nad filosofem a sociologem nabývá vrchu politik, jak zejména výmluvně svědčí 2. zpracování Havlíčka (1904), které autor sám výslovně definuje jako spis nikoli historický, ale politický, jímž chtěl podat »populární politickou čítanku«. Od ruské revoluce r. 1905 se Masaryk soustředil na studium ruských dějin a ruské filosofie, až dospěl k dílu Rusko a Evropa, jež vyšlo německy r. 1913. Ale ovšem při mnohostrannosti Masarykově nepřekvapuje, že i v jeho pozdějších spisech filozofických a politických se najdou příležitostné poznámky o otázkách, spadajících do slovanské filologie. Naproti tomu není v této pozdější době patrný přímý styk s novější slavistickou literaturou jiných slovanských národů; zejména je charakteristické, že znamenitá lingvistika ruská i polská již na Masaryka nepůsobila; je to opět svědectví, jak vyrůstal ze starší slavistiky české.

Ve smyslu programu Společnosti pro slovanský jazykozpyt nebudeme zde probírat Masarykovu činnost politickou a jeho politické vztahy k ostatním slovanským národům: to ostatně bylo již probráno jinde.¹²⁾ Rovněž nebudeme opakovati rozbor Masaryko-

¹²⁾ Kromě jubilejních sborníků k r. 1910 a 1930 se to stalo v brožurce *Ad Černého*, Masaryk a Slovanstvo (v Praze 1921, nákl. »Času«).

vých názorů na obecný jazykozpyt a jeho pojetí jazyka vůbec, jež bylo formulováno zvláště v Základech konkrétné logiky (1885; Versuch einer konkreten Logik 1887), v Rukověti sociologie (Naše doba VIII, 1901) a v extensních přednáškách o Národnostní filosofii doby novější (předneseno 1905, 2. otisk 1919).¹³⁾ Také tu nebudeme opakovati to, co bylo ukázáno o Masarykově poměru k slovanským literaturám a zvláště o jeho vztahu k Dostojevskému.¹⁴⁾ Naproti tomu připomeneme několik zásadních věcí, z nichž je patrné, co dnes Masaryk znamená pro pojetí slovanské filologie a pro otázky slovanského jazykozpytu.¹⁵⁾

Z vymezení Masarykova slovanství vyplývá, že Masaryk je přesvědčen o slovanské jednotě. Tato myšlenka se vrací několikrát v jeho díle, někde jsouc formulována jako potřeba organisace slovanské, ale jádro je stejné: Slované jsou skutečně jeden celek, nejenom jazykový, ale také kulturní. To se opakuje u Masaryka po celá desetiletí: vlivy mládí, zvl. šemberovského kollárovství, byly posíleny pobytem v německém prostředí, zvl. ve Vídni, která bývala co do složení inteligence nejslovanštějším městem bývalé monarchie, pak cestami po slovanských zemích a za války pobytem v cizině, která vždy je spíše náchylná k tomu, aby pojímala Slované jako jeden celek, než leckdy Slované sami. A tak právě za války a po válce můžeme čísti v projevech Masarykových nejsilnější příznání k jednotě Slovanstva. Tak v přednášce Les Slaves dans le monde, proslovené v Paříži dne 22. března 1916 pod záštitou university a pořádané Ústavem pro slovanská studia (vyšla v Denisově La nation tchèque 1916, I, č. 22; česky v překl. Kopalové a Jírově nákl. revue »Nové Čechy« 1924): »Tvoří Slované ve svém celku opravdový organismus? Myslím, že lze odpověděti rozhodným ano. Vidíme tu zřejmě skupinu národů odlišných, z nichž každý má svou vlastní řeč, z nichž každý pěstuje svou národní literaturu, své vlastní dějiny, svého zvláštního národního ducha, u nichž však zároveň existuje slovanské vědomí, pocit, že všichni přináležejí k témuž slovanskému organismu.« Masaryk srovnává slovanství s »latinismem« a »skandinavismem«: »Slované jsou si navzájem daleko bližší, ze stanoviska lingvistického i intelektuálního, než různé skupiny

¹³⁾ Rozbor Masarykových názorů na jazyk a obecný jazykozpyt podal *Roman Jakobson* v Mas. Sborníku VI, 396—414, v čl. »Jazykové problémy v Masarykově díle«; vyšlo též ve zvl. otisku se studií J. Mukařovského »Masaryk jako stylist« v Praze 1931 jako publikace Praž. ling. kroužku.

¹⁴⁾ *Jiří Horák*, »Masaryk a slovanské literatury«, v mém Sborníku přednášek o T. G. M. 1931, 87—157; *tjž*, Masaryk a Dostojevskij, zvl. otisk z Naší doby, v Praze 1931; *tjž* vydal Masarykovy studie o Dostojevském v Praze 1932 nákl. Slovanského ústavu.

¹⁵⁾ Dobrou pomůckou k sledování Masarykových názorů, týkajících se našeho předmětu, je výbor *Adolfa Černého*: Slované problémy (v Stát. nakladatelství 1928), třebaže je sestaven se zřetelem převážně politického.

oněch rass. Rovněž i se stanoviska zeměpisného vzájemný styk Slovanů je daleko intimnější než styk různých národů germánských... Ostatně vývoj jejich civilizace byl méně rychlý; jejich život hospodářský není zdaleka tak bohatý, jako jiných národů, a to také přispělo k zachování uniformity a jednoty jejich smýšlení« (str. 7—8). Podobně v knize Nová Evropa, věnované československým vojákům na Sibiři r. 1918 a vyznačené významným podtitulem »stanovisko slovanské«: »že různí slovanští národové cítí jeden s druhým, je přirozené, jsou si právě jazykem a názory blízcí« (v čes. vyd. z r. 1920 str. 185). Podobně ve stati »Slované po válce«, kterou psal pro první číslo *The Slavonic Review* 1922 (česky 1923, 17—32), a v »Světové revoluci« 516 n.

Uznává-li Masaryk jednotu Slovanstva, a to ne jako článek víry, nýbrž jako vědecký fakt, pak důsledkem toho je, že také uznává jednotu slovanské filologie jakožto vědy o jazycích a literaturách všech slovanských národů. Masaryk ovšem je si vědom individuální odlišnosti a různé kulturní atmosféry u jednotlivých slovanských národů; ale rysy příbuznosti mu natolik převažují nad rozdíly, že jednotné zkoumání všech slovesných projevů slovanských jest mu možné a nutné. Logickým důsledkem tohoto celkového pojetí je zřetel srovnávací, neboť bez vydatného využívání metody srovnávací je jednotná slovanská filologie nemožná. Ale Masarykovy projevy o slovanských problémech jsou vlastně stále srovnávání: jednotlivých Slovanů mezi sebou a Slovanů s Neslovaný.

Ještě jedno methodické poučení: Masaryk, uvažuje-li o kulturních otázkách, skoro vždy uvažuje při literatuře také o jazyku. Nalézáme to jak v jeho velkých zásadních projevech, tak v příležitostných poznámkách, ku př. v Havlíčkovi si při rozboru jeho činnosti spisovatelské všimá hned také jeho jazyka: »Právě k vůli Havlíčkovi prohlížel jsem noviny doby revoluční, jak pravím: čistě jazykově nad míru zajímavá četba!... Na slohu Havlíčkově samém lze pozorovat, jak se postupně vyvíjí, jak se vymaňuje z pout němčiny... a německé literatury a jak po patrnějším, ale jen dočasném vlivu ruštiny stává se pořád ryzejší a češtější« (2. vyd. 1904, str. 243). Jsou tu náměty k pracím, které teprve nyní soustavně konáme, totiž k jazykovému a stylistickému rozboru novodobých spisovatelů; ale je tu také opora pro ty snahy, které zdůrazňují, že plné pochopení slova i slovesného díla je možné jen spojením práce lingvistovy a literárního historika cestou obrozené filologie, kterou ovšem pojmáme jakožto vědu o slovesné kultuře. Toto jagičovské pojetí slovanské filologie, které ovšem nebylo bez vlivu tradic romantické filologie a také klassické filologie jakožto vědy o antické kultuře, bylo blízké Masarykovi ne tak proto, že

v mládí byl na čas klassickým filologem, ani proto, že z dálky pozoroval činnost Jagičovy školy, nýbrž hlavně proto, že ideovost tohoto rámce vyhovovala jeho myslitelskému zájmu.

Pro českou slavistiku let osmdesátých a devadesátých byl svrchovaně blahodárný Masarykův *kriticismus*, který přinesl ovoce nejen v rukopisném boji, nýbrž v celé další činnosti školy Gebauerovy a také ve velkých výkonech naší literární historie, v synthetických dílech Jaroslava Vlčka a Jana Jakubce a v pronikavých analysách Jana Máchala a Josefa Hanuše.

Zejména pak novotou — zprvu nechápanou — byl důraz, jaký Masaryk i při problémech, náležejících do filologie, kladl na *sociologii*. V podrobnostech to provedl sociologickým rozbohem RKZ r. 1887; ale také v řešení otázek čistě jazykozpytných předběhl většinu slavistů a vůbec linguistů své doby, že proti přemíře tehdejšího individuálního psychologismu v jazykozpytě kladl váhu na to, že jazyk je především jev společenský, projev a nástroj společenského celku.¹⁶⁾

S tím souviselo, že kladl zvláštní váhu na poznání přítomnosti. V České otázce uvádí oněch 9 methodických pravidel svého studia národů, která by i dnes měla být memorována (§ 21). Zde praví v bodě 5.: »Studujme Slovaný nynější a lépe pochopíme i Slovaný minulé. Srovnávací studium žijících Slovanů je jistější než ten zastaralý historism, potloukající se nejraději v dobách co možná nejtemnějších a nejneznámějších. Do minulosti vnášej světlo z přítomnosti; mínění, že lze postupovati opačně, je klam.«

Logickým důsledkem chápání jazyka jakožto jevu sociálního jest, že se musíme ptáti, jak se jazyka užívá v různých vrstvách, situacích a úkolech. U Masaryka nalézáme také příležitostné zmínky o jazyce básnickém, zejm. v brožuře O studiu děl básnických, má pěkné postřehy jazykové ve svých literárních kritikách, má poznámky o venkovském jazyce, o poměru mezi venkovským dialektem a jazykem spisovným a pod. Ale jako sociolog se z lingvistiky slovanské zajímal nejvíce o to, v čem se jazyk především projevuje jako produkt a nástroj určitého celku, totiž o slovanské jazyky spisovné a jejich vztahy k národnosti.

Je důsledek složitých příčin historických, poměrů politických i zeměpisných, že problémy spisovných jazyků byly u Slovanů od počátku nové doby, t. j. od konce XVIII. stol., palčivější než v západní Evropě. Šlo tu vlastně o všechno: o sám počet spisovných jazyků, o jejich charakter, o jejich vzájemný poměr, o jejich zeměpisný dosah, o jejich uplatnění ve veřejném životě. Valná část novodobých kulturních dějin slovanských, zvláště u menších národů,

¹⁶⁾ O tom podrobněji *Jakobson* I. c.

je vyplněna problémy spisovného jazyka. Z filologie přecházely do politiky, zvláště když šlo o poměr jazyka a národa a o jejich politická práva. Masaryk, zprvu jako sociolog-theoretik a postupem času víc a více politik-praktik, byl tedy nucen znovu a znovu se zabývatí otázkami národních jazyků, zvláště ovšem v rakousko-uherské monarchii.

Je s dostatek známo, že Masaryk nikdy nezotožňoval pojmy jazyk a národ. Populárně a plasticky to formuloval ku př. dne 7. ledna 1921 v odpovědi deputaci z Hlučínska a Těšínska: »Je pochopitelné, že lid, žijící po staletí nebo aspoň sto let pod cizí vládou, kulturou, třebaže byl téhož jazyka, přece se s námi nespojí. Jazyk nedělá všecko. Národní program má ideje.« Masaryk často opakoval, byv k tomu veden jak znalostí sociologie francouzské a anglické, tak svým rozhledem po Evropě, že otázky národní jednoty se nerozhodují gramatikou a filologií, nýbrž že soudržnost jistých celků je problém mnohem širší, v němž mají důležitou úlohu jak vnější faktory (zeměpisné poměry, hospodářský vývoj, státní organizace, církevní odlišnost, politická moc), tak zejména společná náplň ideová, na niž v pojmu národnosti kladl váhu již Kollár. Toto učení, dnes běžné, mohlo snad býti na první pohled zklamáním pro filology, protože z jejich výhradní kompetence vyjímalo otázky nejdůležitější a nejvýznamnější. Ve skutečnosti je to filologii a zvl. též jazykozpytu jenom na prospěch. Dokud otázky jednoty národní a spisovného jazyka byly posuzovány samotnou filologií, hrozilo nebezpečí zpolitování filologie a jejího zneužívání k cílům i nekalým. Jakmile jsme si vědomi toho, že čisté poznávání jazyka má býti odlišováno od jazykové politiky, máme naději na to, že budeme postupovati s větší dávkou objektivnosti. S toho stanoviska také Masaryk posuzoval živé jazykové problémy slovanské.

Tak hned otázku československé jednoty. Národní jednotu byla ovšem i Masarykovi vždycky postulátem; nepřál si však, aby ve vztazích mezi Čechy a Slováky byla přečeňována otázka jazyková ani aby byly vyvolávány hádky o spisovný jazyk. Tak již r. 1897 za programových příprav při zakládání »Hlasu«¹⁷⁾ a často později za styků se Slováky, zejm. za války r. 1917 (Mas. projevy a řeči za války II, 1920, 22—23): »Rátajme so silami, aké sú, a privedme ich v organickú harmoniu; slovenčina jestvuje a preto nám nemusí a nesmie prekážat.« Slovenštinu přijímal jako fakt. Více než na jednotnosti jazykové záleželo Masarykovi také jako presidentovi na vzájemné loyálnosti a součinnosti, jak to zejména krásně vystihl v závěru své řeči v Turč. Sv. Martině v srpnu

¹⁷⁾ Ant. Štefánek, Masaryk a Slovensko, v mém Sborníku přednášek o T. G. M., 228 n., Alb. Pražák, Masaryk a Slováci, Mas. Sbor. VI, 198 n.

1926 při otevření nové budovy Matice Slovenské: »*Viacej božej milosti ako ľudskej zlosti!*«

Podobně Masaryk několikrát zasáhl do jazykových problémů ruských, zejm. do otázky ukrajinské: na říšské radě vídeňské r. 1908,¹⁸⁾ v díle Rusko a Evropa (I, 1, 370—374), za války i po válce (Nová Evropa, s. 139 n., Slované po válce, § 9). I zde Masaryk si byl vědom těsné příbuznosti jazykové, ale bral v úvahu také rozdíly hospodářské a charakterové a proto se nikdy nestavěl proti snahám Ukrajinců o národní samostatnost. V »Rusku a Evropě«, tedy těsně před válkou, píše: »Konstatuji jen fakta historického vývoje a nezabývám se podrobněji spornou otázkou, zda dané rozdíly jazykové a jiné stačí, aby se konstitovala vlastní literatura a zvláštní národ. Dějiny učí, že jazyky a národové diferencují se společným působením mnohých činitelů, při čemž činitelé političtí hrají velikou úlohu. Cítí-li se nějaký celek jako zvláštní národ a organisuje-li se jakožto národ literárně, tedy rozhoduje právě tato vůle a nikoli gramatika a filologie.« A podobně střízlivé a opatrné je jeho stanovisko po ruské revoluci ve stati Slované po válce (§ 9, viz nyní v Cestě demokracie II, 281 n.).¹⁹⁾ Již sám fakt, že Masaryk nikdy nepřistoupil na zásadně negativní stanovisko Velkorusů k Ukrajincům, měl veliký význam pro poměr Čechů k Ukrajincům. Chladnější a skoupější jsou Masarykovy zmínky o otázce běloruské (Rusko a Evropa I, 1, 374, a Slované po válce, § 10).

Podkarpatskými Rusíny musil se Masaryk více zabývatí teprve za války, když se jednalo o jejich připojení k našemu státu (Nová Evropa § 48^{b)}). Jazykový problém Podkarpatské Rusi je mu především věcí školské a úřední praxe. Je logické, aby vyučovací jazyk byl vybudován na domácím nářečí; je však třeba bránit se proti tomu, aby nevznikla jazyková míchanice. Směr ruský má býti připuštěn právem menšiny. Tato formulace je tak důležitá, že zaslouží, aby byla citována doslovně (Světová revoluce, s. 303): »Pokud se jazyka týká, schvaloval jsem jim zavedení maloruštiny do škol a úřadů. I když se maloruština přijímá za nářečí ruské, pokládám z pedagogických důvodů užívání tohoto nářečí za vhodnější. Přijímal jsem v tom mínění Velkorusů samých, jak bylo formulováno Petrohradskou Akademií věd a vynikajícími ruskými pedagogy. Upozorňoval jsem ovšem stejně na to, že maloruština na základě místního jazyka musí být teprve vypěstěna spisovatelé lidu samého; obával jsem se jazykové míchanice, umělého jazykového

¹⁸⁾ Ve výboru Ad. Čermého, Slovenské problémy, str. 86 n.

¹⁹⁾ Podrobněji o tom po stránce politické Ivan Bryk, Masaryk a ukrajinská otázka, Mas. Sborník VI, 351. — V. Charvát, Masaryk a Ukrajinci, Slov. Přehl. 1930, 112—127.

synkretismu, a předvídal jsem jazykové nemotornosti, které by mohly vzniknout psaním byrokratů. Pokud by šlo o směr rusofilský, hlásící se k velkoruštině, neviděl jsem příčin, aby se mu, jako minoritě, stejně jako minoritám jiným, kulturně překázelo.« Podobně v návrhu generálního statutu Podkarp. Rusi z r. 1919 (Cesta demokracie I, 466), kde doporučoval velkoruštinu zvl. pro vyšší třídy středních škol.

Je, rozumí se, v povaze učení o humanitě, že Masaryk odsuzuje v jazykové politice každé násilí hrubé moci: jak bývalé poněmčování u nás, tak porušování v předválečném ruském Polsku; tak zvl. v člancích »Ke sporu rusko-polskému« (v Čase 1891, 222—226, 236—240) pranýřoval »potlačování, ba více: naprosté ignorování jazyka polského« v carských úřadech a ve školách. Při tom si všiml také vlivu ruského jazyka na polský.²⁰⁾ Za války a po válce několikrát poukazyval na příbuznost Poláků a Čechů a na jejich společné nebezpečí; tak zejména v svém prvním poselství ze dne 22. prosince 1918. Proto si přál, aby sporné body hranic československo-polských, komplikované pestrostí dialektickou, nebyly přečeňovány: »Jednali jsme také o polské otázce ve Slezsku; dohoda je snadná — je to problém vzhledem k velikým úkolům, které nás čekají, celkem nepatrný... Musím ovšem říci, že způsob, jímž se někteří Poláci snaží zmocnit našeho území, pokládám za nepřipustný.« (Viz nyní v Cestě demokracie I, 18; podobně na obranu Oravy I, 215 a Spiše I, 278 n.)²¹⁾

Vztahy Masarykovy k lužickým Srbům byly již sebrány.²²⁾ Řekli jsme již, že o osudu polabských Slovanů kollárovsky přemýšlel již za svého pobytu v Lipsku r. 1876/7. Tam se také stýkal s Lužičany, kteří tam studovali, a seznámil se s lužickým spisovatelem a knihkupcem Janem Boh. Pjechem (1838—1913),²³⁾ který přeložil do němčiny dějiny slovanských literatur Pypina a Spasowicze. Na jeho popud se Masaryk jal studovati Havlíčka. Nejvýznamnější projev o lužické srbštině je Masarykův zápis při první návštěvě Lužice v pamětní knize Matice. Nápis, datovaný v Budyšině dne 10. září 1884, zní: »Není nám zajisté hlavním účelem zachovávat jazyk svůj, avšak chceme býti mravními a vzdělanými a proto v úctě máme řeč předků svých, neboť nemáme pro tužby své prostředku lepšího a milejšího než řeči mateřské.« V tom smyslu, co mladý Masaryk napsal, pokoušel se revolucionář Masaryk o záchranu lužické menšiny za války, ba pomýšlel i na její při-

pojení k československému státu; v čes. vydání »Nové Evropy« čteme na str. 215: »Lužičané, kdyby si toho přáli, mohou býti přičleněni k Čechám.« Nepochyboval ovšem, že Němci toto řešení odmítnou. Proto ve své stati »Slované po válce« (1922) připomínal světové veřejnosti: »Jediný, a to nejmenší slovanský národ, Lužičtí Srbové, nebyl osvobozen a zůstává pod panstvím Německa.« I zdůrazňoval ve svých presidentských projevech potřebu kulturní vzájemnosti mezi námi a lužickými Srby (1923, 1928, 1929).

Problémy jižních Slovanů se Masaryk zabýval zejména po stránce politické.²⁴⁾ Ale příležitostně se vyslovil velmi přiléhavě i o problémech, týkajících se linguistiky. Tak zejména r. 1914, když přednášel v Mnichově ve Vysoké obchodní škole o Balkánu,²⁵⁾ upozornil dobře na to, že Balkán není jen slovanský; probíraje a srovnává vztahy balkánských národů, jako by již předjímal nynější balkánské srovnávací pojetí, které se vykristalisovalo v balkanologii (srov. mou zprávu v Bratislavě VIII, 573 n.). V »Rusku a Evropě« (I, 368 n.) stručně, ale lapidárně načrtl národní obrození u Bulharů, Srbochrvatů a Slovinců. Za války a po válce (zvl. ve Světové revoluci) se nejednou vyslovil pro jihoslovenskou národní jednotu a pro sblížení Srbů s Bulhary. (Cesta demokracie I, 47, II, 277, 286.)

Tento zasvěcený poměr k slovanským problémům byl stejně blahodárný jak pro vědu, tak pro stát. Právem mohl říci prezident Masaryk k 5. výročí samostatnosti dne 28. října 1923 (Cesta demokracie II, 482): »V duchu naší národní tradice zahájil jsem s vládou také politiku slovanskou. Právě v Paříži jsem otevřel nový Ústav slovanských studií, v Londýně jsem byl při inauguraci stolice středoevropských dějin na slovanském oddělení Londýnské university. V Praze máme dvě jinოსlovenské university. V této slovanské politice opravdově kulturní budeme pokračovat.«²⁶⁾

Uvedli jsme výbor zásadních otázek, ve kterých se slovanská filologie stýká se sociologií a zasahuje i do politiky, a mohli jsme s potěšením zjistiti souhlas dnešního stavu slovanské filologie s názory Masarykovými, který právě vyplývá z jejich vzájemného těsného poměru. Ale bylo by nedůstojné Masaryka, kdybychom slepě

²⁴⁾ Kromě literatury již uvedené ještě *Ad. Černý*, M. a Jižní Slované do války Světové, Slov. Přehl. 1930, 127—140, a *Mil. Paulová*, M. a Jihoslované, Čsl. jihosl. liga 1930, 15—23, též zvl. ot.

²⁵⁾ Viz ve výboru *Ad. Černého*, Slovanské problémy, str. 130 n.

²⁶⁾ Jen pro úplnost budiž zaznamenáno, že Masaryk v České otázce výslovně odmítal pokusy o umělý všeslovanský jazyk (v 1. vyd. str. 46): »Rozumí se nám dnes samo sebou, že se nějaký spisovný jazyk nedá konstruovat; úvahy o nějakém slovanském volapüku nikdo nebude brát vážně.« Masaryk tehdy v souhlasu s Budilovičem připouštěl — »co se snad rozumí samo sebou« (!) — »že dnes ruština je jediným oprávněným jazykem, jehož Slované mohli by užívat jakožto společného jazyka spisovného.« Toto mínění se poválečnou praxí nepotvrzuje.

²⁰⁾ Ve výboru *Ad. Černého*, str. 96—117.

²¹⁾ *H. Batowski*, T. G. M. a Polska, zvl. ot. z Przeglądu Współczesnego, 1930, s. 54; zpr. A. F., Slov. Přehl. 1930, 389—390.

²²⁾ *Vlad. Zmeškal*, T. G. M. a Lužice, Čes.-luž. knihovnička č. 14, Praha 1930.

²³⁾ O tom nyní podrobněji *Nejedlý* v 2. kn. I. dílu Mas. životopisu.

kývali ke všemu, co kdy řekl a napsal. A bylo by také smutným vysvědčením pro naši vědu, kdyby se musilo říci, že za celých těch skoro šest desetiletí, co Masaryk mohl sledovati její vývoj, nic se v ní nezměnilo a v ničem nepokročilo. Pravý opak je pravda. Doba činnosti Masarykovy je dobou nevídaného rozmachu slovanské filologie, jejího posílení extensivního, ale také velké intenzivní práce. Žádný vědecký soud netrvá přece věčně. Velikost Dobrovského neutrpí tím, když víme, že většina jeho thesů historických a mnohé formy mluvnické jím uváděné jsou nesprávné; velikost Palackého se nezmenší tím, řekneme-li, že nejstarší doba jeho Dějin je úplně zastaralá. A tak je třeba, abychom kritičnost, které učil Masaryk, uplatňovali i na jeho vlastním díle, a ptali se, co z jeho názorů již nemůžeme podepsat. Tomu se dnes ještě nerozumí: jedni myslí, že úcta k hlavě státu a oddanost k osvoboditeli vylučují jakoukoli kritiku, jiní se bojí, aby za kritické slovo nebyli honěni ulicí žurnalistického osočování (jak se někdy děje). Ale to není v duchu Masarykově. Ludwig (Duch a čin, 50) pěkně praví: Nikomu nevnučuje své reformy, nikdy není apodiktický a nazval »neomylnost projevem nevzdělanosti a polovzdělání«. Ostatně příklad oddané kritiky dal K. Krofta, Masarykův stoupenec, v jubilejní přednášce »Masaryk a jeho dílo vědecké« (vydala Česká akademie věd a umění 1930). Nebudeme opakovati námitky, které tam Krofta uvedl proti Masarykově filosofii českých dějin a zejména proti jeho výkladu československého obrození, protože je v podstatě přijímáme. Ale uvedu zde několik jiných námitek se svého osobního pojetí slavistických problémů.

V Čapkových vtipných a pestrých Hovorech, které leckdy formulací dosti lacinou odbývají příliš vážné otázky a nesnesou vůbec srovnání s Ludwigovou knihou »Duch a čin« (přísnou, ale zaslouženou kritiku Čapkových Hovorů podal Zd. Nejedlý v úvodním přehledu literatury I. dílu svého Masaryka; teprve nový, III. díl Čapkových Hovorů, se pokouší o vyšší úroveň), čteme také vzpomínku na Masarykova vídeňská studia klasické filologie: »Jeden profesor, Vahlen, nám vykládal čtyři hodiny týdně po celý semestr Catulla. Já měl celého Catulla přečteného na posedění, a teď ten člověk vykládá a vykládá, kolik je catullovských rukopisů, v kterém slovíčku se od sebe liší, co který jiný kantor o tom napsal, a že ten jiný kantor je ignorant« (I, 74 n.). Podobně, ač mírněji, mluví o tom Herben v I. díle Masarykova životopisu (v Zlatorohu 1926, 26) a Zd. Nejedlý (v I. d. 2. kn.). Johann Vahlen (1830—1911) byl jeden ze slavných filologů vídeňských a později berlínských, proslulý jako nejpřednější pěstitel textové kritiky zvláště latinských autorů; byl to v předválečné době asi nejvýraznější zástupce toho směru klasické filologie, který spatřoval svou hlavní úlohu v kri-

tice a exegesi klasických autorů, na rozdíl od encyklopedického směru Boeckhova, který klasickou filologii chápal jako vědu o antické kultuře (u nás byl před válkou nejvýraznějším zástupcem směru Vahlenova Robert Novák, směru Boeckhova Josef Král). Není tedy správné ztotožňovati brevi manu Vahlenu a klasickou filologii vůbec. Ale nejde o Vahlenu. Pokud Masarykův odpor k »týrání filologií«, k malichernému filologisování má na mysli takové zkostnatělé školometry bez širšího kulturního rozhledu, jaké výstižně zkarikoval Svatopluk Čech svým profesorem Kostlivým v »Pestrých cestách po Čechách«, a o jaké jsme neměli nouzi před válkou (a dosud máme takové exempláře mezi sebou), pak mu radostně dáváme za pravdu. Jiná věc jest, kdyby tato Masarykova slova měla býti používána jako zbraň proti filologické práci a filologickým methodám vůbec.²⁷⁾ Proti takovému nedorozumění musí býti jasně řečeno, že nebude žádného bezpečného jazykozpytu, pokud před jakýmikoli vývody a smělymi teoriemi lingvistiky nebude předcházeti čistá práce filologická, která bezpečně zjistí a vyloží fakta, jimiž se může teprve zabývat jak linguista, tak literární historik. A zejména u nás máme té, chcete-li, mikrologie filologické zapotřebí jako soli, jak pro dobu starší, tak pro dobu novou, neboť samy předpoklady slovesného bádání, totiž kritika a výklad textů, jsou u nás stále zanedbávány, ba i přezírány.

S tímto nedorozuměním o filologii souvisí možná jiný bod, v němž se rozcházejme s Masarykem, totiž ocenění Jungmanna. Není třeba připomínati, že Masarykova nepříznivá slova o Jungmannovi v »České otázce«, doplněná ještě Josefem Králem (»O prosodii české«, 170—172, později Král opravil, viz v defin. vyd. z r. 1924, 173 pozn.) vzbudila obranu Chalupného r. 1909 a byla opravena Jakubcem v Lit. č. XIX. stol. I.² a v Děj. čes. literatury II, 1934 a zvláště A. Novákem v několika projevech, posledně v Čsl. vlastivědě VIII, 95 n. a v Literatuře čes. klasicismu obrození (1933). Je ovšem pravda, že Jungmann se v myšlenkové původnosti nemůže měřiti s Dobrovským a že se mu ani nerovná rozpětím vědeckého obzoru ani pronikavostí kritiky ani novostí method. Jungmannův význam je také užší, omezený na domácí prostředí, a ne tak všeslovanský, ba evropský, jako je význam Dobrovského. Ale tím více musíme dnes oceňovati Jungmannovu jazykovou tvořivost, jeho jemný jazykový cit, pracovní vytrvalost, organizační dovednost a slohovou vyspělost. To velké dílo vytvoření kulturního jazyka, přiměřeného novodobým potřebám, a vybudování národní literatury, jemuž se podivujeme při druhé a třetí generaci českého obrození, je z velké části nesmrtelná zásluha Jungmannova.

²⁷⁾ Tak činí R. Jakobson v Mas. Sborníku VI, 405 n.

Proto po předcházejícím chladu k Jungmannovi, způsobeném realistickou kritikou, musí přijít doba oddaného pohroužení do díla Jungmannova, a především jeho nové úplné vydání.

Třetí věc je oceňování naší kultury předreformační. Nebudeme zde polemizovat (po Pekařovi a Kroftovi) s Masarykovým reformačním pojetím české filosofie dějin. Dnes víme, že ji máme oceňovat nikoli jako plod vědecké empirie, nýbrž jako osobní filosofickou koncepci, na kterou měl náboženský myslitel typu Masarykova právo, ale která nutně podléhá revisi jako kterákoli jiná konstrukce subjektivní. Jde však o to, že v tomto reformačním pojetí předválečné verze (zejm. v České otázce a v J. Husovi) nepřipadá náležité místo staročeské kultury, celým těm pěti stoletím našeho duševního života před Husem, která, čím více je poznávána, tím více jeví se nám jako souhrn hodnot, které mohou být naší mezinárodní chloubou. Zejména dějiny staročeského spisovného jazyka (dosud nenapsané v plně šíři kulturněhistorické perspektivy) ukazují se nám takovým průkazem bohaté, mnohotvárné, rychle se vyvíjející a samostatné duševní práce a tvořivosti, že je to zjev u Slovanů ojedinělý. Ale také stará česká literatura doby předhusitské, zejména poesie doby románské i gótické a z prózy zejména překlady textů biblických, objevují se nám dnes v daleko příznivějším světle než pozorovatelům ze školy realismu, jejichž podceňování této kultury se zpopularisovalo ve školách a publicistice. Víme ovšem, že v staročeské poesii nemáme ani chansons de geste ani Nibelungenlied, ale i to, co máme, objevuje se dnes jako hodnota ne menšího významu než naše reformace (o tom jsem se tu již zmínil; srov. ČMF. 18, 1932, 200). V oceňování českých kulturních dějin doby předhusitské je nyní občas profesor Masaryk opravován prezidentem Masarykem, který ve svých úředních projevech nachází teplejší slova uznání pro svatého Václava, pro státnickou moudrost Přemyslovců, pro velikost Karla IV. Tak ku př. v projevu k svatováclavskému jubileu ze 27. září 1929 (otištěném v čele Svatováclavského Sborníku 1934): »Sv. Václav byl knížetem míru, ale statečně hájil přemyslovského státu a uhájil. Jeho političtí odpůrcové musili pokračovat v jeho politice; tradice politiky přemyslovské byla již tehdy tak silná a je i nám a budoucím poučením a vodítkem. Vím, že historikové ukazují na to, že bratrovrah Boleslav byl vládcem zdatným; třeba, ale dopustil se násilí a proto nemůže být stavěn na roveň Sv. Václavovi. V tom byl celý národ za jedno: ctil a miloval v mučedníkově především lidskost . . . i legenda může vyslovit ideály národa, a to je mně také historický fakt.« Pod. Duch a čin, s. 102; Hovory III, 175: přemyslovská vláda »to byla politika v pravém smyslu evropská«; »vrcholí za Karla . . . zlatý věk naší gotiky«.

Čtvrtá naše odchylka od Masaryka je v oceňování kultury byzantsko-slovanské. Masaryk v mladších letech, vlivem západnictví a vlivem názorů, převládajících v středoevropské slavistice z jeho mladších let (viz Al. Brücknera a konečně i u Rusů samých Miljukova), přijal nepříznivé posuzování byzantské kultury, byzantského vlivu na středověkou Rus a byzantsko-slovanské literatury i ruské církve. (Srov. zejména povšechné odsouzení v I. díle »Ruska a Evropy«, str. 46 n.). Tyto názory, které jsme slýchali ještě od svých učitelů, Masarykových vrstevníků, objevují se nám dnes jako jednostranné, schematické, a opravují se hlubším a prohloubenějším studiem byzantské kultury i literatury církevněslovanské. Je v tom jistá ironie, že náboženský myslitel Masaryk tu podlehl nepříznivému stanovisku liberalistických filologů a historiků; vliv tu měl asi také protestantský historik Harnack. Nepřejímáme tedy nyní paušálně nepříznivé posuzování »byzantinismu«, jak je formulováno v § 195 v II. dílu »Ruska a Evropy«, byvše poučení poválečným rozvojem byzantologie.

S tímto nedocenením byzantsko-slovanské literatury souvisí i Masarykův chlad k době cyrilomethodějské, k tomu obrovskému kulturnímu významu církevní slovanštiny pro všechny Slovanů a také pro naše nejstarší kulturní období. Je pravda, že možné sympatie k době cyrilomethodějské, která přece mohla být mladému Masarykovi citově blízká již jeho jihomoravským původem a okázalým oslavováním methodějského millenia r. 1885, byly zakaleny politickým zneužíváním, jemuž u nás právě tehdy padla za obět v propagaci t. zv. idey cyrilomethodějské, t. j. v propagaci jednak přestupování na pravoslaví, jednak unionismu. Proti tomuto zaměňování hodnot Masaryk právem vystoupil v Naší době II (1894/5) a v České otázce § 77., odsuzuje jak pověru o domnělé souvislosti české reformace s Methodějem a s pravoslavím, tak přeceňování slovanské liturgie v moderní době. »Po stránce methodické je to poblouzení našeho upřílišněného historismu . . . Není to nic jiného než dekadentství a symbolism specificky český se všemi nejasnostmi a se vším citlivůstkářstvím pařížských dekadentů . . .« Odpor Masarykův byl správný, pokud šlo o časovou politickou módu, dnes ostatně dávno zapomenutou. Naproti tomu byl by podstatný omyl, kdybychom tento odpor k pochybené módě přenášeli i na ono nesmírné kulturní dílo, jímž jest církevněslovanský jazyk a činnost Konstantina a Methoděje. Po té stránce je charakteristické, že Brücknerův pamflet „Pravda o »slovanských apoštolech« a jich působení“ mohl česky vyjíti právě v Naší době XI, 1904.

A konečně i v jednotlivých čistě jazykozpytných otázkách lze nesouhlasiti s Masarykem. Masaryk se rád zamýšlel nad kulturním synkretismem a s toho stanoviska se zajímal i o vzájemný vliv kul-

turních jazyků na sebe (tak nejnověji v Hovorech III, 170, Duch a čin, 185 n.). To je jistě správné. Je také nesporné, že český jazyk již od staré doby podléhal vlivu německému. Je dále správné, že akcent je podstatnou rozlišující známkou jazyků, a že čeština se shoduje s němčinou v expiratorní povaze přízvuku. Ale nemůže se při tom tvrdit, že se v obou těchto jazycích vyskytá »der gleiche Akzent«, jak stojí v interviewu Bohemie (dne 30. ledna 1927), a už docela by bylo nesprávné, interpretovati tento postřeh v tom smyslu, že ustálení českého přízvuku na první slabice je v souvislosti s německým přízvukem.²⁸⁾ Takováto interpretace Masarykových slov by byla zhora nesprávná, a to z té jednoduché příčiny, že ustálení českého přízvuku je z doby starší než je doba bližších styků německo-českých. Ustálení českého přízvuku na první slabice je starší než píseň svatováclavská i než píseň »Hospodine, pomiluj ny«, a není příliš vzdáleno doby svatého Václava. To ukazují nejstarší české verše; to ukazuje samo jméno V á c s l a v < V á c e s l a v; ustálení českého expiratorního přízvuku je dále v časové souvislosti s provedením jerového pravidla. Konečně i zeměpisné rozšíření přízvuku na první slabice mluví proti domněnce o německém vlivu, jak ukázal Trávníček.²⁹⁾

Těchto několik odchylek od myšlenkového světa Masarykova nemůže ovšem zatemňovati ten jasný obraz, jímž se Masarykova osobnost zařadila do dějin české slavistiky. Přes rozdíly v jednotlivostech jsme v samých základech Masarykovými žáky a stoupenci: v ideovém pojetí slovanské filologie a ve víře, že tato věda má zvláštní poslání národní i všelidské. Necht' zazní na konec jeho krásná slova, pronesená v Topolčiankách v říjnu 1929 k delegaci I. sjezdu slovanských filologů: »Program slavistický vidíme přece v Dobrovském: že jste navštívili jeho hrob a jeho zásluhy o vědu tak pěkně vystihli, velmi mě potěšilo. Byltě on anima candida — ztělesněním české i slovanské humanity v theorii i v praxi. U něho nalézáme i základy humanitní politiky, jen umět číst, co v době kruté reakce směl o věci veřejně napsat.« (A uzavřel rusky:) »Slavistika od svých počátků má úkol duchovního sjednocení Slovanů a všech národů; slavistika má poslání všelidské.«

A s tímto posvěcujícím heslem jdeme od četby Masaryka dále v své denní práci.

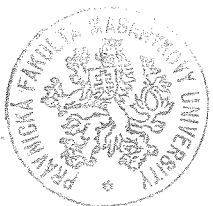
²⁸⁾ Tak činí R. Jakobson l. c.

²⁹⁾ »Výklad, že český (a lužický) přízvuk vznikl vlivem němčiny, je možný jen tehdy, když si neuvědomujeme jeho obtíže a když nevíme nebo zapomínáme, že jednomístný přízvuk vznikl i tam, kde o vlivu německém nelze vůbec mluvit.« Trávníček, Příspěvky k nauce o českém přízvuku, Brno 1924, 47. Námítky Jakobsonovy proti tomu (ve Slavii IV, 814 n.) nemají váhy.

Vytiskla
Státní tiskárna
v Praze

SEMINÁRNÍ

Histor.-práv.

KNIHOVNA

oddělení